

A római limes különleges emlékei a Dunakanyarban

Buszkirándulás 2022. augusztus 27.

Résztvett 20 fő

Ezzel a kirándulással folytatni kívántuk a Dunántúl római emlékeinek felkutatását.

Utunk első állomása **Komárom és a hozzá tartozó Szöny** volt. Az egykori jelentős katonai település Brigetio a Komáromot átszelő 1-es számú közút mentén, a város keleti városrésze alatt található.

Miért is jelentős **Brigetió**, annak ellenére, hogy jelenleg még a felszínen viszonylag kevés római emlék került bemutatásra. A ripa (vagyis a folyami határ) mentén a Kr. u. I-II. században kiépített erődrendszer részeként Brigetio Pannonia provincia egyik legjelentősebb településévé fejlődött és állt fenn egészen a IV. század végéig. A rómaiak az i.sz. 41-54 közötti időben (Claudius császár korában) egy fa-föld konstrukciójú auxilláris tábort építettek, amelyet 124-ig egy 6000 fős légiós tábor katonáinak befogadására alkalmas állandó kőtábor váltott fel. A **Legio I. Adiutrix**-t Domitianus germán háborúi után vezényelték Pannóniába, a dunai limeshez, hogy harcoljanak a dákok ellen. Fő táboruk Brigetio volt. Az Adiutrix ("adjutrix" =segítő) nevet viselő légió jelvénye: kecskebak és pegazus volt. Az I. Adiutrix a dunai légiókkal fontos szerepet játszott a római politikában, először 96-ban Domitianus halála után, kényszerítve a császárt, hogy fogadja örökösének Marcus Ulpius Traianust. Amikor Traianus uralkodó lett, szolgálataik elismerésül a Pia Fidelis („hűséges és kitartó”) névvel ajándékozta meg a légiót. Következő jelentős politika szerepük 193-ban volt amikor Marcus Aurelius, majd Commodus sőt az őket követő Helvetius Pertinax császár is életét vesztette és négy jelölt is volt a címre. A pannoniai légiók részéről Carnuntumban a XIV. legio császárrá kiáltotta ki a tartomány helytartóját, a pannoniai légiók parancsnokát Septimius Severust és mivel ő tartózkodott legközelebb Rómához, így a brigetió-i Legio I. Adiutrix élén bevonult Rómába. Ezzel a lépéssel a legio Septimius Severust 18 évi uralkodáshoz segítette hozzá. Az utolsó feljegyzést, amely említést tesz a Legio I. Adiutrix légióról 344-ben jegyezték fel, amikor a légió Brigetióban állomásozott.

A légió kivonása után az erőd még továbbra is komoly védelmi szerepet töltött be. A IV. század második felétől egyre erősödtek a barbár betörések, és 365-ben nagy erejű kvád-szarmata támadás indult a pannoniai térség ellen. **Valentinianus** (császár 364-375) megerősítette a határvédelmet, még az ellenséges területekre is építtetett erődöket. 375-ben a határ menti erődök logisztikai ügyeit intéző császár az északi alemann frontról Brigetióba érkezett, hogy egy kvád követséggel tárgyaljon. A követeket az akkor már erődített településként is funkcionáló legiótáborban fogadta. A kezdetben jól haladó tárgyalások egyszercsak elakadtak, és a követek viselkedése annyira felbőszítette a hirtelenharagú császárt, hogy agyvérzést kapott. Korábban orvosait az akkor dúló pestis járványban megbetegedett legiósok gyógyítására küldte szerte a provinciában, így nem tudtak rajta idejében eretvágni, ezért a császár 375 novemberében igazoltan a Brigetiói táborban hunyt el.

Az idők folyamán a katonaság vonzásaként iparosok, kereskedők telepedtek le a környéken. Így alakult ki a katonavárosból és a polgárvárosból álló településkomplexum. A nagy légióstábor a mai "Molaj" lakótelep helyén és az attól a Dunáig húzódó területen feküdt. Tőle délre volt az úgynevezett katonaváros, mely szép középületeknek, templomoknak, díszes polgárházaknak adott otthont. A településeggyütteshez amphiteatrum, temető és fazekastelepek társultak. A kézművesek, kereskedők otthona a katonavárostól nyugatra, a szőnyi vásártér környékén volt.

A terület történelme és a feltárt leletek megismerése céljából először a komáromi **Klapka György Múzeumba** mentünk. A múzeumban nagyon élvezetes és informatív szakvezetést kaptunk az egykori római település régészeti feltárásának lépéseiről, jelenlegi állásáról és a legjelentősebb – itt kiállított – leletekről. A Szönyben feltárt leletek egy része az Igmándi erőd Kőtárában, más részük a Magyar Nemzeti Múzeumban, illetve a tatai Kuny Domokos Múzeumban található.

Jelenleg a Klapka György Múzeum is költözés alatt van, az új Brigetio Látogatóközpontba folyamatosan költöztetik a leletanyagot, ezért néhány szép freskó lelet csak képen volt látható. Kiemelkedő kiállítási tárgyak: négy – bontatlan állapotban feltárt – szarkofág, az összes benne talált lelettel, katonai diplomák, Ovidius Naso-t ábrázoló téglák, a Kr. u. II. sz. végén III. sz. elején keletkezett mennyezetfreskó, mely az egyik lakóház minden bizonnyal reprezentatív célokat szolgáló termének dongaboltozatát ékítette, egy kút-belső a benne talált érdekes tárgyakkal (pl. katonai sisak) együtt.

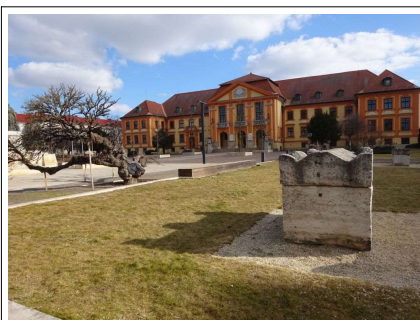
A múzeumban még látható volt egy időszakos kiállítás mely a névadó Klapka György életét mutatta be tablókön és néhány érdekes tárggyal.

A múzeumból az egykori tábor és katonaváros illetve a polgárváros (vicus) területe felé vettük az irányt, hogy felkeressük a kiállított emlékeket. Először a 2011-ben szépen felújított **Szabadság téren** álltunk meg, ahol a tér egy-egy oldalán az 1929-re felépült neobarokk városháza illetve az 1926/27-ben felépült szintén neobarokk - egykori Magyar Királyi Polgári Fiú és Leányiskola 1952-óta a - Petőfi Sándor nevet viselő általános iskola épületei állnak. A tér közepén, az 1923-ban készült Világháborús emlékmű egy sebesülten is harcoló katonát ábrázol, ezzel állítva emléket az I. Világháborúban elhunyt komáromiaknak. Mögötte 8 darab római kori szarkofág került kiállításra. A téren áll egy védett Fegyverneki fehér eperfa is.

Továbbhaladva elhagytuk a **szőnyi Vásárteret**, ahol 1970-től folyamatosan folynak régészeti feltárások és ahonnan a freskó töredékek, a házakat ellátó padlófűtés nyomai mellett az egykori pékség, műhely eszközei is előkerültek. A leletek nagy részét tárolóhely hiányában visszatemették, mert ez a leletek megőrzésének és konzerválásának ezidáig egyik legjobb módja. Megálltunk még a szőnyi **Solymosy-Gyürky kastély , ma Selye János kórház** épülete előtt. A kastély építését 1911-ben rendelte meg az uradalom birtokosa - az akkor már férjétől Gyürky Viktortól elvált Solymosi Irma - a Fellner és Helmer bécsi építész irodától. A rezidencia építésekor párját ritkítóan modern volt, telefontal, villanyvilágítással, víz- és szennyvízvezetékekkel, angol aknával és központi fűtéssel látták el. Az épület 1946 óta ad otthont a kórháznak. Parkja tájvédelmi terület. Itt áll a korábbi földbirtokos gróf Zichy Miklósné Berényi Erzsébet által 1764-ben állíttatott Szentháromság szobor. Szintén ő építtette a szemközt álló Nagyboldogasszony tiszteletére szentelt templomot.

A kórházzal szemben került kialakításra egy kis tó mellett a **Kállay Ödön park** ahol egy emlékkövel és a közvetlen környék miniatúr makettjével emlékeznek meg Szőny egykori jegyzőjéről (1907-41 között) és történetírójáról, a város római emlékeinek elkötelezett kutatójáról.

Utolsó komáromi megállónk a **MOLAJ városrész**, az egykori katonai tábor és katonaváros területe. Itt felkerestük az I. Valentinianus emlékművet, a melléte kiállított szarkofágokkal, valamint egy kis teret ahol egy római ház udvarának kialakításában állították ki az itt talált oszlopot. Innen kisétáltunk a Dunához, hogy megnézzük mi is volt az amiért ide egy jelentős katonai tábor épült. Séta közben elhaladtunk a terület mellett, ahol jelenleg a katonai fürdő feltárása folyik. A Duna partján leülve megemlékeztünk a Dunában talált leletekről, itt például egy teljesen ép állapotú lófej-páncél garnitúra került elő valamikor.

Komárom – Szabadság tér

Kórház-tó, Kállay Ödön park

A csoport az I. Valentinianus emlékműnél

Utunkat folytatva **Dunaalmásra** indultunk, ahol a település nevezetességi közül most a Duna-Ipoly Nemzeti Park kezelésében lévő Dunaalmási Kőpíte-Túraköröket látogattuk meg. Az almási mészkőfejtők bányáit talán már a kelták is, de a rómaiak biztosan használták a közeli Brigetio katonai objektumaihoz, épületeihez. A területen hat bánya található. Az itt bányászott édesvízi tömörkemény mészkő kőfaragásra igen alkalmas.

Buszunk a Túrakörök - "Római út" kiindulópontjánál parkolt le. Az itt található emlékkőtől indulva követtük a rómaiak által épített, a kitermelt kő szállítására szolgáló utat a Kőpíte-hegy irányában. A közel 2km hosszú utat annak idején nagy szakértelemmel építették, amit az is bizonyít, hogy máig változatlanul használható. A rómaiak útépitési technikájának legfontosabb eleme a megfelelő alapozás és a jól megtervezett vízvezetés. Ott ahol az utak időszakos vagy állandó vízfolyásokat kerestek megfelelően méretezett, kőből rakott, boltíves vízátereszeket alakítottak ki. Az öt ilyen áteresz közül itt a piros jelzésű útvonal első állomásaként látható a leghosszabb (kb 10m hosszú) és a töltés is itt a legmagasabb (kb 5m). A vízáteresz jobb megtekintéséhez leereszkedtünk a mellette futó lépcsősoron, majd visszatértünk az útra.

Mivel most csak ennyi fért a túrakörökből a kirándulásba ezért vissza a busz felé indultunk, hogy kirándulásunk utolsó állomása **Tokod**, az egykori Gordellaca római castrum felé vegyünk az irányt. Ott a Várberek bejárat parkolótól 400 méterre, a mezőgazdasági terület szélén áll a terepadottságokhoz igazodó kelet-nyugati tájolású nagyjából téglalap alakú erőd 142×118 méteres, 1,6 hektár nagyságú területet körül ölelő, mintegy 1 méteres magasságban kiemelt fala. Az erőd építési idejét a kutatók az előkerült bélyeges téglák alapján 369-370-es évekre teszik. Nagy valószínűséggel az erődben az V. század elejéig maradt katonai erő. De az 1893-ban, majd 1950-es években folytatott kutatások szerint az erőd előtt itt egy korábbi bennszülött település állt, melynek közelében az I. században római tábor és település jött létre, ezek maradványait a késő császárkori erőd építési munkáihoz végzett tereprendezés során elplanírozták.

Az erődöt 1967-ben restaurálták és építették ki a ma látható arculatát. A bejáratnál két beton bástyát emeltek, és eredetileg itt voltak kiállítva a régészeti leletként talált római kori sírkövek, melyek a rongálások miatt jelenleg a Hivatal udvarában vannak. 2017 januárjában kezdődött meg az erőd falainak megtisztítása a könnyebb körbejárhatóság végett, feltárások pedig még időszakosan manapság is zajlanak a területen.

Ezzel zártuk a Dunakanyar római emlékeit felkereső kirándulásunkat.

Ez a szép út a VI. Kerület Terézvárosi Önkormányzat támogatásával valósult meg, amit tagjaink nevében ezúton is köszönünk.

Rimán Erika

idegenvezető, egyesületi tag

felhasznált források: a települések és a látnivalók ismertetői, DINP tanösvények applikáció, honlapok, a fényképeket készítette: Rimán Erika